

Gürol Pehlivan

DEDE KORKUT KİTABI'NDA
YAPI, İDEOLOJİ VE YARATIM

-Dresden ve Vatikan Nüshalarının Mukayeseli Bir İncelemesi -

ÖTÜKEN

GÜROL PEHLİVAN; 1975 yılında İzmir’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini adı geçen şehirde tamamladı. 1999 yılında Ankara Üniversitesi DTCF Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü, Etnoloji Anabilim dalından mezun oldu. 2000 yılında Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Bilimi Anabilim dalında öğretim görevlisi oldu. 2004 senesinde, adı geçen üniversitede yüksek lisansını; 2014 yılında ise Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi alanında doktorasını bitirdi.

Anadolu’da Evliya Kültü, Oğuznâmeler, Türk Halkbilimi Araştırmaları Tarihi, Türk Masal ve Efsane Geleneği, Kadın Halk Şairleri, Yazılı-Sözlü Tarih ve Halkbilimi, Menâkıbnâmeler, Anadolu’da Ölüm, Tasavvufî Türk Halk Edebiyatı, Halk İnançları gibi alanlarla ilgilenen Gürol Pehlivan’ın muhtelif dergilerde yer alan makalelerinin yanı sıra, yayımlanmış biri ortak, üç kitabı bulunmaktadır.

Rahmetli dedem Ahmet etin,
Anneannem Sabriye etin,
Dayım Ali etin,
Teyzelerim Münire etin,
Melahat etin ve Mübeyyen Akkuş'a;

*Yerli kara dağlarınız yıkılmasın,
Glgelice kaba ağacınız kesilmesin,
Kamın akan görklü suyunuz kurumasin,
Kanatlarınızın uğları kırılmasın.*

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	13
Önsöz	17
Giriş.....	19

I. BÖLÜM

DEDE KORKUT KİTABI'NDA YAPI

A. KURGU	31
1. <i>Dede Korkut Kitabı'nın Kurgu Aşamaları</i>	32
a. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı	32
b. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı.....	49
c. Pay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	64
d. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması Destanı	94
e. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı.....	108
f. Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Destanı	117
g. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Destanı	127
h. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi Destanı	135
ı. Begil Oğlu Emren'in Destanı	146
i. Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı	154
j. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Kurtarması Destanı	160
k. İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Ölmesi Destanı	170
2. <i>Dede Korkut Kitabı'ndaki Kurgu Aşamalarının Değerlendirilmesi</i>	184
a. Başlangıç Durumu	184
b. Dönüştürücü Öge.....	185
c. Dengeleyici Öge.....	186
d. Bitiş Durumu	187
B. ARASÖZ KULLANIMLARI	196
1. <i>Açıklayıcı ve Öğretici Arasözler</i>	199
2. <i>Görüş, Yorum ve Eleştiri İçeren Arasözler</i>	208
C. EPİTET KULLANIMLARI	214
1. <i>Oğuz Toplumuyla İlgili Epitetler</i>	220
2. <i>Kafirlerle İlgili Epitetler</i>	247
3. <i>Dini Güçler ve Varlıklarla İlgili Epitetler</i>	249
4. <i>Tabiatla İlgili Epitetler</i>	254

II. BÖLÜM
DEDE KORKUT KİTABI'NDA İDEOLOJİ

A. BİR MANİFESTO OLARAK MUKADDİME	267
1. <i>Dede Korkut'un Tanıtımı</i>	267
2. <i>Dede Korkut'un Mesajları</i>	269
3. <i>Ozan'ın Mesajları</i>	278
B. DEDE KORKUT KİTABI'NIN İDEOLOJİK OMURGASI	281
1. <i>Zirve Devir Anlatısı Olma</i>	281
2. <i>Tek Seslilik (Monolojizm)</i>	283
a. Sabit Fikirlilik	284
b. Şematik Toplumsal Rol Dağılımı	292
c. Kalıp İfade Tekrarları	304
3. <i>Zıt Kutupluluk</i>	325
a. Biz	325
b. Ötekiler	342
C. DEDE KORKUT KİTABI'NIN MESAJ YAPISI	367
1. <i>Siyasi Mesajlar</i>	368
a. İktidar (Otorite) ile İlgili Mesajlar	368
b. İç İlişkiler ile İlgili Mesajlar	380
c. Dış İlişkiler ile İlgili Mesajlar	383
2. <i>Toplumsal Mesajlar</i>	386
a. Aileyle İlgili Mesajlar	386
b. Toplumsal Cinsiyetle İlgili Mesajlar	392
c. Toplumsal Hiyerarşiyle İlgili Mesajlar	395
d. Kişilerarası İlişkilerle İlgili Mesajlar	397
e. Örflerle İlgili Mesajlar	399
3. <i>Bireysel Mesajlar</i>	400
a. Sabır-Kararlılık	400
b. Umut-Kader	401
c. Kıskançlık, Şantaj, Korku, Evham, Merak	401
d. Özeleştirici	402
e. İyilik-Kötülük, Haklılık-Haksızlık	402
f. Zeka, Sağduyu, Dikkat	403
g. Paylaşım	404
h. Bağışlayıcılık	405
1. Dostluk, Özveri, Saygı	405
4. <i>Ahlâkî Mesajlar</i>	406
a. Yalan	407
b. Dürüstlük	408
c. Namus	409
5. <i>Dinle İlgili Mesajlar</i>	409
6. <i>Ekonomiyle İlgili Mesajlar</i>	412
7. <i>Eğitimle İlgili Mesajlar</i>	413

III. BÖLÜM
DEDE KORKUT KİTABI'NIN YARATIM-AKTARIMI

A. YARATICI-AKTARICININ KİMLİĞİ VE YARATIMIN NİTELİĞİ	418
1. <i>Sözlü Yaratım Sorunu</i>	418
a. <i>Sözlü Gelenekte Boylamak / Soylamak: Ozan / Destancı</i>	418
b. <i>Sözelden Yazıya Geçiş: Yazıcı (Derleyici)</i>	438
2. <i>Yazılı Yaratım Sorunu</i>	442
a. <i>Kahramanlık Anlatması Yazmak: Müellif / Düzenleyici</i>	442
b. <i>Kahramanlık Anlatmasını Aktarmak: Müstensih</i>	449
B. YARATIM-AKTARIM ZAMANI VE ORTAMI	487
1. <i>Anlatmaların Oluştığı Zaman ve Ortam</i>	487
2. <i>Kitabın Oluştığı Zaman ve Ortam</i>	488
Sonuç.....	491
Bibliyografya.....	494
Ek 1: Dresden ve Vatikan Nüshalarının Karşılaştırma Tablosu.....	517
Ek 2: Dede Korkut Kitabı'nda Akrabalık Düzeni Tablosu	597

KISALTMALAR

agb	:	adı geçen bölüm
age	:	adı geçen eser
agm	:	adı geçen makale
agmad.	:	adı geçen madde
agt	:	adı geçen tez
bkz.	:	bakınız
D	:	Dresden nüshası
ed.	:	editör
İA	:	İslm Ansiklopedisi
krş.	:	karşılaştırmız
mad.	:	madde
	:	Üniversite
s.	:	sayfa
ss.	:	sayfadan sayfaya
Sos. Bil. Ens.	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
V	:	Vatikan nüshası
vb.	:	ve benzeri

TEŐEKKÜR

Bu alıŐma sırasında dostlarım hep yanımda oldu.
Bu bağlamda her bۆlümü yüksünmeden okuyan
İlker KLBİLGE'ye;
oldukça zorlu bir zaman diliminde,
bana çalışma ortamı hazırlamak için sürekli didinen
sevgili eŐim Gülcihan'a; sevgili hocam
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN'e;
doktora jürimde olan ve değerli uyarılarıyla yol gۆsteren
Prof. Dr. Alimcan İNAYET, Prof. Dr. Zeki KAYMAZ,
Prof. Dr. AyŐe İLKER ve Doç Dr. Ferhat KARABULUT'a;
düzeltmeler için büyük emek veren Mustafa ÖZBAŐ,
Fazıl ÖZDAMAR ve Serdar ÇETİNALP'a;
Çalışmamın yayımlanma sürecinde büyük desteğini gۆrdęm dostum
Doç. Dr. Yahya Kemal TAŐTAN'a;
zerinde çok sayıda inceleme yapılan bu eseri çalıŐmama fırsat veren
ve beni her zaman destekleyen hocam Prof. Dr. Metin EKİCİ'ye;
editۆrm Kadir YILMAZ ve tüm Ötüken Neşriyat çalıŐanlarına
teŐekkürlerimi sunmak
benim için hem tabii hem de zevkli bir borçtur.

Önsöz

Bilim problemlerle başlar.

Bu problemleri zekice ve yaratıcı kuramlarla çözmeye çalışır.

Çoğu kuram zaten yanlıştır ve/veya denetlenemez.

Değerli olan denetlenebilir kuramlarda yanlışlar aranır.

Yanlışları bulmaya ve yok etmeye çalışırız. İşte bilim böyledir:

Hatalarını düzeltmek için sıkı bir denetimden geçirdiği çılgın,
bazen de sorumsuz fikirlerden oluşur.

Karl Raimund Popper

ÖNCELİKLE belirtmeliyim ki bu kitabın temelini bir doktora tezi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilk yazıldığı şekil ile elinizde tuttuğunuz bu hâli arasında “kuruluk” bakımından, muhtemelen, çok farklılık olmayacaktır. Ancak en azından tezdaki “biz”li anlatımın yerine “ben”li bir anlatım tercih edilmiştir. Peki, doktora ve tabii ki yüksek lisans tezleri niçin bu üslupla kaleme alınır? Bizlere denilen şey, “bilimsel üslubun” bunu gerektirdiğidir. Böylece araştırmacıyla konusu arasında bir nesnellik, en azından serinkanlı bir mesafe olduğu da dilde ifadesini bulur. Halbuki konu bu kadar masumane ele alınmak zorunda değildir. “Biz” ifadesi, sadece bilim adamıyla konusu arasına bir mesafe koymaz; aynı zamanda okuyucuyla da arasına bir duvar inşa eder. Çünkü burada “biz” tüm bilimsel geleneğe de işaret etmekte olup araştırmacının farklı bir “epistemik cemaat”e mensup olduğunu vurgular. Böylelikle, biraz da dil oyunu yaparsam, yüzyıllar boyunca gelmiş geçmiş bilim adamlarına sırtını yaslamış araştırmacının “biz” ifadesini duyan okuyucu, yazılan “şey”lerin otoritesine teslim olur. Bu teslimiyet, bilimin modern dünyadan temel beklentisidir. Çalışmam temelde, müstensihlerin edebî eserin yaratım-aktarımındaki rolü üzerinde odaklanmakta olup halk bilimi çalışmalarında Performans Teorisi’nin sözlü anlatımda “anlatıcı-dinleyici etkileşimi”ne çektiği dikkati, sözlü-yazılı üretimde “anlatıcı-derleyici-müstensih” ilişkisine çekmeyi amaçlamaktadır. Tam da bu noktada müstensih denilen ve işleri yazma eserleri kopyalamak olan kişilerin, en bilimsel metinlerde bile birtakım “haşarılık”lar yapabildiklerini bilmek, günümüz okuyucusunu gülümsetecektir. Matbaanın dünyasında bu olanak sınırlıdır. Ancak yazmaların dünyasında bu durum, gerçeğin ta kendisidir. Kurguyu biraz daha geliştireyim: Ya bilim adamları, yukarıda andığım beklentilerinden ve takıntılarından dolayı, müstensih dediğimiz bu insanları olabildiğince yok saymak veya onları “bozucu” olarak nitелеmek eğilimindedirlerse?

Yukarda ifade etmeye çalıştığım gibi çalışmamın odak noktasını, yazar/şair/anlatıcı ile bugünkü okuyucu arasına giren müstensihlin varlığının etkileri oluşturuyor. Bu durumu birçok eserde takip etmek mümkün; ancak ben, bunu *Dede Korkut Kitabı* üzerinde yapmayı tercih ettim. Çünkü bu eser iki nüshalıydı, dolayısıyla karşılaştırma yapmak için hem imkan sağlıyordu hem de daha fazla nüsha olmaması işimi bir nebze kolaylaştırıyordu. Ayrıca eserin Türk kültürünün en önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilmesi de yaptığım işi daha da anlamlı hâle getiriyordu. Müstensihlerin metinler üzerinde etkilerinin bulunmadığı sonucuna da varmak bir olasılıktı. Ancak unutmayalım ki bir şey bulamamak da bir neticedir ki ben, bu çalışmanın müstensihlerin yazmalar üzerinde etkilerinin olduğuna dair bizi düşünmeye sevk edecek çok sayıda veri içerdiğini düşünüyorum.

Yazmalar hâlinde bize ulaşmış eserlerdeki ideolojik yapılanmayı tahlil edebilmek için, öncelikle, farklı nüshalar hâlinde gelen eserin bu açıdan karşılaştırılmasının yapılması gerekmektedir. Çünkü eserde geçen, dolayısıyla yazar/şair/anlatıcıya ait olduğu düşünülen düşünce/duygunun, ona mı müstensihe mi ait olduğu tespit edilmelidir. Yapmaya çabaladığım, bu çoklu katmanlara dikkat çekerken, aynı zamanda eserden ayrı olarak müstensihlerin de bir ideolojilerinin olup olmadığını irdelemektir. Böylece eserin kadim devirden gelen kendi ideolojisi, her yeniden yaratma sırasında eklenebilme ihtimali olan anlatıcının ideolojisi ve yazılı biçimde çoğaltılırken müstensihlin ideolojisi olarak belirleyebileceğimiz katmanları düşünmek mümkündür. Açıkçası bu katmanlar çok defa birbiri içinde erimiş halde bulunur. Yukarıda yazdıklarımın, tüm nüsha farklarının müstensihlerin tercihi olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Hata, unutkanlık, göz yanılması gibi sebeplerle de yazma nüshalar arasında pek çok farkın ortaya çıktığı unutulmamalıdır. Zaten bu kitapta yapmaya çalıştığım, bu tarz hatalarla müstensihlerin tercihlerini ayırmaktır.

Kitabın ideolojiyi incelediğim bölümü için de bir-iki açıklama yapmak istiyorum. Öncelikle ideoloji teriminin anlamının sorunlu olduğunun farkındayım. Zaten ilgili kısmın girişinde bu noktayı vurgulayıp terime yüklediğim anlamı, orada açıkça belirttim. Özellikle Türkiye'deki halk bilimi araştırmalarında terimin daha çok kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü halk bilimi ürünlerinin tamamı ideolojik amaçlarla kurgulanmıştır. Türkiye'nin dün-bugünü ve geleceğiyle ilgili tartışmalarda aktif bir rol almak için bu konuda biz halk bilimcilerin kendini geliştirmesi şarttır.

Her kitap gibi bu kitap da yazarının bakış açısını yansıtmaktadır ve tartışılan konulardaki son kararı vermek elbette ki okuyucunundur.

Gürol Pehlivan

Manisa, 2015

GİRİŞ

DEDE KORKUT KİTABI HAKKINDA, bilindiği üzere, özellikle Türkiye ve Türk dünyasında büyük bir külliyat oluşmuştur. Bu yayınların künyelerinin bir araya getirilmesi dahi kitap boyutlarında bir çalışmayla mümkün olabilir.¹ Bu noktada tüm yayınlara ulaştığımı iddia edecek değilim. *Dede Korkut Kitabı* ile ilgili taramalarım öncelikle Türkiye ve Azerbaycan'da yapılan metin neşirlerini tespit ve temin ederek başladım. 2000'li yıllara kadar yayımlanmış metin neşirlerindeki genel eğilim edisyon kritikçi bir anlayıştır. İlk bilimsel yayını 1958 yılında Muharrem Ergin yapmış², uzun yıllar bu metin kullanılmıştır. Orhan Şaik Gökyay'ın 1930'lu yıllardan itibaren başlayan çalışmaları, 1973 yılında sonuçlanmış³ ise de bu kitabını bilimsel bir metin yayımı olarak görmek imkansızdır. Bunun sebebi, çeviri yazılı olmayışı ve metinde yapılan düzeltme ve eklemelerle ilgili bilgileri içermemesidir.⁴ 2000'li yıllardan itibaren metin neşirleri birden artmış, birbiri arkasından üç önemli yayın çıkmıştır. Bunlardan Tezcan-Boeschoten yayını, Dresden ve Vatikan nüshalarını ayrı ayrı yayımlamasıyla önemli bir yenilik getirmiş; sonraki yayınlar da bu yolda yapılmıştır. Sadettin Özçelik'in Dresden nüshası yayını, hem içerdiği yeni okuma ve düzeltme önerileri hem de verdiği okunaklı faksimile metinle çok önemlidir.⁵ Yine Mustafa S. Kaçalın'ın Dresden nüshası yayımı, çeviri yazılı olmamasına rağmen, yeni okuma teklifleri ve sadeleştirmeleri parantez içinde göstermesi, dolayısıyla asıl metinden kopmaması sebebiyle basit metin

¹ Nitekim böyle bir çalışma yayımlanmıştır: Salahaddin Bekki, *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiye'deki Yayınlar 1916-2013)*, Ankara: Berikan Yayınları.

² Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.

³ Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973.

⁴ *Dede Korkut Oğuznameleri*, haz. Semih Tezcan, Hendrik Boeschoten, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, ss. 12-13.

⁵ Sadettin Özçelik, *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar, Dizin, Metin*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2005.

sadeleştirmelerinin çok ilerisindedir.⁶ Öte yandan tezimiz için çok önemli bir konumda olan Vatikan nüshası üzerinde çalışmalar oldukça yenidir. Nüsha, ilk kez Ettore Rossi tarafından 1950 yılında tanıtılmış⁷, ardından 1952 yılında aynı Türkolog tarafından Giriş, İtalyanca tercüme ve asıl metnin tıpkıbasımıyla birlikte yayımlamıştır.⁸ Muharrem Ergin'in Vatikan nüshasının eksik ve kusurlu bir nüsha olduğuna dair yargısı⁹, bir çok araştırmacı tarafından bu büyük Türkologa duyulan saygı ve güven nedeniyle günümüze kadar hemen hiç sorgulanmadan kabul edilegelmiştir. 1990'lı yılların sonlarından itibaren Vahit Zahidoğlu¹⁰, Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten, Mustafa Kaçalın¹¹, Süleyman Eliyarov¹² gibi araştırmacılar, Vatikan nüshasının değerini ortaya koyan yayınlar yapmışlardır. Ancak bu çalışmaların içeriği dikkate alındığında, hemen hepsinin konuya dil ve metin tesisi yönünden değindiği görülür. Yalnız Tezcan-Boeschoten, sözlü gelenekten kaynaklanan iki yazma arasındaki farklılıkların yer yer çok büyük olduğunu, dolayısıyla bunları ayrı ayrı yayımlamanın doğru olduğunun altını çizmişlerdir.¹³ 2000'li yıllardan itibaren iki nüsha ayrı olarak yayımlanmaya başlamıştır.

Bu noktada *Dede Korkut Kitabı*'nda nüsha farklılıkları sorununa dikkati çekmek istiyorum:

Vatikan nüshası 1952 yılında Ettore Rossi tarafından yayımlandığında, bu eseri, Türkiye'de Hasan Eren¹⁴, Hüseyin Namık Orkun¹⁵ ve Tahir Alangu¹⁶ ta-

⁶ *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı Kitâb-ı Dedem Korkud ala lisân-ı tâ'ife-i Oğuzan*, haz. Mustafa S. Kaçalın, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

⁷ Her ne kadar Vatikan Kütüphanesi'nin kataloğu daha önceden yapıldığından ilk kayda geçen nüsha V ise de (Kaçalın, *Oğuzların Diliyle*, ss. 12-13) bu durum, yukarıdaki tespiti değiştirmektedir.

⁸ Ettore Rossi, *Il "Kitab-ı Dede Qorqut" Racconti Epico-Cavallereschi Dei Turchi Oguz Tradotti E Annotati Con "Facsimile" Del Ms. Vat. Turco 102*, Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1952.

⁹ Ergin, *Dede Korkut*, I, s. 66.

¹⁰ Vahit Zahidoğlu, "Kitab-ı Dede Korkut'un Vatikan Nüshası Çok Kötü Bir Nüshadır mı?", *Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13 (1999), ss. 153-168.

¹¹ Mustafa S. Kaçalın, "Korkut Ata Yazmasının Vatikan Nüshası Üzerine", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (19-21 Ekim 1999)*, haz. Alev Kahya-Birgül, Aysu Şimşek-Canpolat, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000, ss. 221-229.

¹² Süleyman Eliyarov, "Kitab-ı Dedem Korkut Kitap Olmuş mu?", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XX-VIII/1-2 (1990), ss. 81-102.

¹³ Tezcan-Boeschoten, *age*, s. 11.

¹⁴ Hasan Eren, "Kitab-ı Dede Korkut'un Yeni Yazması"; *Türk Dili*, II/13 (Ekim 1952), ss. 3-4.

¹⁵ Hüseyin Namık Orkun, "Kitab-ı Dede Korkut", *Türk Dili*, II/15 (Aralık 1952), ss. 142-143.

¹⁶ Tahir Alangu, "Dede Korkut Kitabı'nın İkinci Yazma Nüshası Üzerinde", *Türk Dili*, II/24 (Eylül 1953), ss. 806-810.

nıtmışlardır. Bu tanıtımların ortak noktası, Vatikan nüshasının Dresden nüshasını anlama ve anlamlandırmadaki olumlu rolünün vurgulanmasıdır. *Dede Korkut Kitabı*'nın ilk bilimsel neşrini yapan Muharrem Ergin ise yukarıdaki araştırmacıların tersi bir tutum takınmış, Vatikan nüshasının hatalarla dolu, eksik bir nüsha olduğunu ileri sürmüştür. Bu durum, Vatikan nüshası üzerindeki çalışmaları olumsuz yönde etkilemiş ve bu nüsha, 1990'ların sonlarına dek, üvey evlat muamelesi görmüştür.

Bu yıllar boyunca Korkutşinaslar, hangi nüshanın daha "iyi" ve "eski" olduğunu tartışmışlardır. Ettore Rossi¹⁷ ve Orhan Şaik Gökyay¹⁸ Vatikan nüshasının daha eski olduğunu düşünürken; Muharrem Ergin¹⁹, Hamid Araslı²⁰, Cahit Öztelli²¹, Ferhad Zeynalov-Samet Elizade²², Dresden nüshasının eskiliğini savunmuşlardır.

Burada asıl şu hususa dikkat çekmek lazımdır. Eğer bu yıllarda "metin" olgusuna bugünkü gibi bakılsaydı, bu tartışmalar çok anlamlı olmayabilirdi. 1950-2000 arasında Türkiye Türkolojisindeki temel metin neşri eğilimi "asla en yakını bulmak" olarak özetlenebilir. Aslen oryantalizmin metin yayımı hedefinden kaynaklanan bu eğilimin, halk bilimi metinlerinde ne derece gerçekçi sonuçlar verdiği, Türkiye'de hemen hiç tartışılmamıştır. Nüsha farklılıklarından dolayı arapsaçına dönen bir Karacaoğlan şiirinin, şairin "kaleminden (!)" çıktığı şeklini bulmanın imkansızlığı, çok erken tarihlerde fark edilse de bu sorun yok sayılmıştır. Bu durum, günümüzde de büyük ölçüde devam etmektedir.

"Asla en uygun metni bulmak" fikri, Batı dünyasında ortaya çıkmış olup Grekçe ile Latince'de üretilmiş klasiklere ve Yeni Ahit yazmalarına uygulanmış, sonuçta "Tenkitli Metin Neşri" adı verilen bir yöntemin oluşmasıyla sonuçlanmıştır.²³ Bu yöntem, kendi içinde farklı yönelimlere sahipse de yukarıda ifade ettiğimiz temel düşünce ortaktır. Tenkitli metin neşriyle ilgili düşün-

¹⁷ Ettore Rossi, "Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma", çev. Mahmut Şakiroğlu, *Erdem*, 12/34 (Mayıs 1999), ss. 197.

¹⁸ Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. V.

¹⁹ Ergin, *Dede Korkut*, I, s. 66.

²⁰ Hemid Araslı, *Kitabi-Dede Gorgud*, Bakı: Gençlik Neşriyat, 1977, s. 6.

²¹ Cahit Öztelli, "Dedem Korkut Üzerine Yeni Bazı Düşünceler ve Görüşler", *Türk Folklor Araştırmaları*, 240 (Temmuz 1969), s. 5332.

²² Ferhad Zeynalov, Samed Elizade, *Kitabi-Dede Gorgud*, Bakı: Yazıcı Neşriyat, 1988, ss. 21-22.

²³ Paul Maas, "Metin Tenkidi", *Stemmatik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı*, der. çev. Murtaza Bedir, İstanbul: Küre Yayınları, 2011, s. 11; Ahmet Ateş, "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı tevârîh-i müllük-i âl-i Osman münasebeti ile)", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/1 (1940-1942), ss. 253-254.

celer 16. yüzyıla kadar geri götürülebilirse de, bu yöntemin en önemli iki ilkesini ortaya atan kişi, 19. yüzyılın ünlü metin nâşiri Karl Lachmann'dır. Bu prensipler, recensio (yazmaların stemma/soy ağacında/şecerede tespiti) ve emendatio (hataların tashihi) olarak isimlendirilmiştir.²⁴ Bu anlayış, Paul Maas'ın 1927'de yazdığı *Textkritik* isimli eserde geliştirilmiş olup günümüzde de uygulanmaktadır.

Bu düşüncelere yüzeysel bir bakış bile, uygulanan tekniklerin halk bilimi ürünleri açısından son derece sıkıntılı olduğunu anlamak için yeterlidir. Konu, destan bağlamında irdelenirse, iki ayrı anlatıcıdan çıkan ve yazıya geçirilen aynı boyun varyantları, "Stemmatik"e göre ayrı mı, aynı mı kabul edilecek? Aynı kabul edilip edisyon kritikli olarak neşredilirse, farklı sosyal koşullardan kaynaklanan farklılıkların hangisinin ana metinde olması gerektiğine nasıl karar verilecek? Bunların hangileri hata (?) olarak kabul edilip metinden çıkarılacak? Görüldüğü gibi, tamamen başka bir anlayışın ürünü olan bu yaklaşım, halk bilimi metinleri için çok iç açıcı sonuçlar doğurmamaktadır.

Söylediklerimi somutlaştırmak için, *Dirse Han oğlu Boğaç Boyu*'nun Dresden ve Vatikan nüshalarından ortak iki kısım almak istiyorum:

Dresden	Vatikan
Oglañ yumruğuyıla boganañ alnına kıya tutup çaldı . Boga götin götin getdi . Boga oğlana sürdi gerü geldi . Oğlañ yene boganañ alnına yumruğuyıla katı urdı . Oğlañ bu katla boganañ alnına yumruğuyıla dayadı. Sürdi meydanun başına çıkardı . Bogayıla oğlañ bir hamle çekişdiler. İki dalusunın üstüne boganañ durdı. Ne oğlañ yener ne boga oğlañ yener . Oğlañ fikr eyledi eydür: Bir dama direk ururlar, ol dama dayak olur. Ben bunun alnına neye dayak olurun dururun? dedi . Oğlañ boganañ alnından yumruğuyıla gederdi, yolından savıldı. Boga ayak üstüne duramadı düşdi , depesünün üstüne yıkıldı (10 a/7-10 b/6)	Oğlañ yumruğuyıla boganañ alnına eyle urdı kim boga götünün üstüne oturdu . Gerü kalkup oğlana sürdi . Oğlañ bu katla boganañ alnına elin dayadı. Bogayıla oğlañ meydanda bir mikdar çekişdiler. Han Bayındır [ile beg]ler temaşaya bakışdılar . Boganañ iki dalısı üzerine köpük durdı. Ne oğlañ bogayı yendi ne boga oğlañ yendi . Ahir oğlañ fikr eyledi. Eydür: "Bir dama direk ururlar, ol dama dayak oldurur. Şöyle ki dayağı gedersele dam yıkılır . Ben bunun alnına neye dayak olup dururun? Deyüp oğlañ boganañ alnından elin gederdi. Yolından savıldı. Boga depesünün üstüne yıkıldı (62 a/4-10)

²⁴ Barbara Bordalejo, "Metin Tenkidi Yöntemlerinden Stemmatik Yaklaşımın Tarihi", *Stemmatik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı*, der. çev. Murtaza Bedir, İstanbul: Küre Yayınları, 2011, s. 47.

Bu çok bilindik olayın iki nüshadaki anlatımı, üslup bakımından oldukça ilginç farklılıklar içermektedir. Bu örnek metin, özellikle aynı olayın anlatımından seçilmiştir. Bazen iki metin arasındaki fark iyice büyümekte, pek çok yerde metinlerin birinde olan cümle veya cümleler birliği diğeriinde hiç yer almamaktadır. Bu duruma da bir örnek vereyim:

Dirse Han: “Varun getirün, öldüreyim” dedi (11 b/12)	Böyle deyicek Dirse Han eydür: “Varun getirün, ol oğlamı öldüreyim. Böyle oğlı bana gerekmez” dedi. Ol namerdler eydür: “Biz senün oğlını nece getürelüm senin oğlın bizim sözümüz almaz. Bizüm sözümüzle bunda gelmez” dediler (63 a/3-4)
--	---

Görüldüğü gibi ekleme cümleler, metnin hem üslubu hem de içeriği açısından farklı yorumlar yapmaya imkan verecek derecededir. Elbette durum, her zaman içerik bakımından bu denli farklı olmamaktadır. Ancak metnin önemli yerlerindeki bir-iki kırılma bile metnin yorumunu değiştirebilmektedir.

Yukarıdaki açıklamaların, her iki metnin ayrı ayrı ele alınması gerektiğini gösterdiğini düşünüyorum. Şimdi başka bir soruna dikkat çekmek istiyorum. Bu metinler hangi kaynaktan gelmektedir? Bu sorunu üçüncü bölümde tartışacağım. Ancak destanların yapısı hususunda, aşağıda yazdıklarımın daha rahat anlaşılabilmesi için şu kadarını söyleyeyim ki bana göre, her iki nüshanın dayandığı ortak bir yazılı metin vardı. Bu metin, sözlü anlatımın yazıya geçirilmiş hâliydi. Bugün elimizde bulunan nüshalar, bu ilk metnin müstensihler tarafından, bazı müdahalelerle, yapılmış istinsahlarıdır.

Yukarıdaki tartışmalar sırasında sayılan isimlerin arasında, Türkiye’den çok sayıda halk bilimci olmadığı dikkatli bir okuyucunun gözünden kaçmayacaktır.²⁵ *Dede Korkut Kitabı*’nın imlâ sorunlarıyla dolu olması ve “doğru metin neşri”nin filoloji alanına ait olduğu önkabulünün etkisi büyüktür. Halk bilimciler, görebildiğim tüm yayınlarda ya *Dede Korkut Kitabı*’nın edisyon kritikli metinlerini ya da sadeleştirmelerini kullanmışlardır. Bu iki nüsha üzerinde mukayeseli bir halk bilimi çalışması bugüne kadar gerçekleştirilmemiştir. Burada metin üzerinde yapılan sadeleştirmelerden de bahsedecek olursak, onlarca yayın içerisinde, Orhan Şaik Gökyay²⁶, Muharrem Ergin²⁷, Mustafa

²⁵ Bekir Sami Özsoy’un yayımını (*Dede Korkut Kitabı*, Manisa: Dizgi Ofset, 2004) Muharrem Ergin’i esas tutması (s. V) sebebiyle saymıyorum.

²⁶ Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1976.

²⁷ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 12. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, [ty.].

Kaçalın²⁸, Hayati Develi²⁹ ve Pervin Ergun'un³⁰ sadeleştirmeleri dışında kayda değer bir yayın görülmemesi bir yana; sadeleştirmelere güvenmenin çok ciddi mahzurları vardır.³¹

Dede Korkut Kitabı'yla ilgili çeşitli konularla ilgili çok sayıda araştırma vardır. Burada hemen dikkat çeken husus, mevcut yayınların daha çok makale şeklinde olmasıdır. Türkiye halk bilimi araştırmaları geleneği, Azerbaycan'dakinin aksine, kitap bazında çok inceleme yapmamıştır. Bunda Orhan Şaik Gökay'ın devasa eserinin cesaret kırıcı yönünün etkisi olduğunu düşünüyorum. Bu yayınları, ilgilendiğim konular bakımından ele aldığımda yayın sayısının hemen azaldığını gözledim. Yapı, ideoloji, yaratım konularıyla ilgili araştırma yapanlar arasında Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz, Orhan Şaik Gökay, Seyfi Karabaş, Fikret Türkmen, Dursun Yıldırım, Metin Ekici, Ali Duymaz, Hamid Araslı, Kamil Veliyev, Şakir İbrayev, Altan Gökalp gibi akademisyenler sayılabilir.³²

Kitabın önemli bir kısmını *Dede Korkut Kitabı*'nın Dresden ve Vatikan nüshalarının karşılaştırılması oluşturmaktadır. Bu nüshaları, halk bilimi açısından veri sağlayabilecek olan kurgu, arasöz kullanımları ve epitet kullanımları bakımından karşılaştırdım ve "Ek: 1" kısmında kitap bütünlüğü içinde de gösterdim. Bu karşılaştırmada halk bilimsel açıdan fazla değer taşımayan ses farklılıkları gibi hususları dikkate almadım. Çünkü bu hususlar, dil araştırmalarının konusudur. Karşılaştırma için esas aldığım yayınlar, Dresden nüshası için Tezcan-Boeschoten yayımı; Vatikan için ise Mustafa Kaçalın³³ neşridir. Bu karşılaştırmalar esnasında hem diğer neşirleri hem de esas metinleri göz önünde tutum, dolayısıyla bazen farklı okumalar yaptığım oldu.

Verilerin tahlilinde şu yolu takip ettim: *Dede Korkut Kitabı*'nı oluşturan on iki boyu sırasıyla inceledim, Vatikan nüshasında olan altı anlatı ile mukayese ederek sonuçlara vardım. Tahlil noktasında bir teoriye bağlanmak yerine eklektik bir yönelim sergiledim.

²⁸ *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı Kitâb-ı Dedem Korkud ala lisân-ı tâ'ife-i Oğuzan*, haz. Mustafa S. Kaçalın, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

²⁹ *Dede Korkut Hikâyeleri*, haz. Hayati Develi, İstanbul: Alkım Yayınları, 2006.

³⁰ *Dede Korkut Hikâyeleri*, haz. Pervin Ergun, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

³¹ Bu sadeleştirmelerdeki sorunlar için bkz. Faik Utkan Denizler, *Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri -Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime Düzeyinde Bir İnceleme-*, Muğla: Muğla Ü. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT, 2007; Mustafa Uğurlu, "Dede Korkut'u Okumak İstiyorum, Ama...", *Turkish Studies*, 3/1 (Winter 2008), ss. 129-137.

³² Bu araştırmalara yeri geldiğince atıf yapacağımdan burada zikretmeye gerek görmedim.

³³ Mustafa S. Kaçalın, *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazan Beg ve Gayrı -Metin ve Açıklamalar-*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Kitabın kuramsal yaklaşımını oluştururken yapı, ideoloji ve yaratım terimleri beni yönlendirdi. İlk bakışta yapı ile ideoloji kelimeleri yan yana uyumsuz görünse de, çalışmam “Yapısalcı” değildir. Bunun sebebi, *Dede Korkut Kitabı*'nın bu açıdan incelenmiş olması bir yana³⁴, “Yapısalcı” yaklaşımın tek başına uygulandığında kuru bir formülcülüğe dönüştüğü eleştirisine³⁵ katılıyor olmamdır. Ancak yine de yapısalcılıktan kaynaklanan anlatıbilimden faydalandım. Fakat bu yararlanma esnasında, Pierre Bourdieu'nun ifadesiyle, “*iktidarla konuşmayı*” ve “*bir iletişimi mümkün kılan toplumsal koşulları*” dikkate almayan dilbilimsel durumlara dair soruların anlamsız olduğu³⁶ düşüncesi ile Jacques Ellul'un sözün matematiksel formüle dönüştürülemeyeceği saptamasını³⁷ hep göz önünde tuttum.

Kitapta karşılaştırma çok önemli bir yere sahiptir. Ancak mukayeseli edebiyat araştırmalarına baktığımda, aynı yazma eserin farklı nüshalarından yola çıkılarak yapılan tahliller hakkında bir sonuca ulaşamadım.³⁸ Bunun sebebi, mukayeseli edebiyat teriminin daha çok farklı eserlerin karşılaştırılması olarak anlaşılmasıdır. İki farklı eserdeki ortak bir motif veya konu, mukayesenin konusu olabilmekte; ortak izlekler yakalanıp tahlil edilmeye çalışılmaktadır.³⁹ Yine son yıllarda bazı eserlerin farklı baskıları da karşılaştırılmaktadır.⁴⁰ Hal-

³⁴ Seyfi Karabaş, *Structure and Function in the Dede Korkut Narratives*, Los Angeles: University of California, (Yayımlanmamış Doktora Tezi); bu tezin bazı kısımları yayımlanmıştır bkz. Seyfi Karabaş, “Dede Korkut Anlatkılarında Yapı, Anlam, İşlev”, *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru*, Ankara: ODTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981, ss. 163-203.

³⁵ Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayınları, 2007, s. 124; Özkul Çobanoğlu, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999, ss. 206-207.

³⁶ Eser Köker, *Kitapta Kurutulmuş Çiçekler ya da Sözlü Kültür Üzerine Düşünmek*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010, s. 43.

³⁷ Köker, *age*, ss. 56-57.

³⁸ Konuyla ilgili bir makalem (Müstensih'in Edebî Eserin Yaratımındaki Rolü –Dede Korkut Kitabı Örneğinde-, *Millî Folklor*, 13/101 (Bahar 2014), ss. 101-112) yayımlandığında, bana mesaj atıp tebrik eden Doç. Dr. Erdem Uçar, bu yaklaşımın Batı dünyası için de çok yeni olduğunu, yeni yeni bazı denemelerin yapıldığını haber verdi –ki kendi imkanlarımla yaptığım araştırmalar sonucu edindiğim intibayla uyuyuyordum. Ardından şu makaleden beni habedat etti: Klaus Röhrborn, “Uygur Filolojisinde Üç Yayım Metodu”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 9/3 (Eylül 2012), ss. 7-24. Kendisine müteşekkirim. Röhrborn bu makalesinde, müstensihlerin metinlere müdahalelerinin boyutlarının bazı durumlarda ayrı versiyonlara yol açtığını, bu sebeple böyle metinlerin tenkitli neşrinin imkansızlaştırdığını ifade etmişse de müstensihlerin tutumları üzerine eğilmemiştir (ss. 9-10).

³⁹ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997, s. 74.

⁴⁰ İbrahim Kavaz, “Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri ve Şiirlerindeki Değişmeler Üzerine”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2 (1989), ss. 202-223.

buki özellikle modernizm öncesi Türk edebiyatı araştırmalarında mukayeseli yöntemin aynı eserin benzer metinlerine uygulanması ilginç sonuçlar verebilir.⁴¹

Burada yaptığım karşılaştırma işleminin alımlama estetiğiyle⁴² bağlantılı olduğu düşünülebilir. Bilindiği gibi bu kuram, metnin anlamının yazar ve okur arasındaki konuşma sonucu oluştuğu iddiası üzerine kuruludur. Alımlama estetiğine göre yazar, her şeyi söylemez ve ister istemez bu tip boşlukların doldurulması okura düşer. Benim, müstensih'in yaptığı "iş"i yorumlamam bu teoriden etkilenmiştir. Şu farkla ki müstensih, sadece bir okur değildir; o, aynı zamanda istinsah ettiği metne müdahale edebilen etkin bir okuyucu ve eleştirmendir. Bu durumda müstensih, sadece yorumcu değil, belli oranda sanat eserinin üretimine etki (olumlu/olumsuz) eden bir ikinci güçtür. Çözümlemeye çalıştığım önemli problemlerden biri budur.

İdeolojiyi tespit ederken öncelikle *Mukaddime* üzerinde durup ardından eserin ideolojik omurgasını oluşturan temel yapıları açığa çıkarmaya çalıştım. Bu kısmın destan araştırmaları bakımından tamamen yeni olduğunu vurgulamak isterim. Akabinde metnin mesaj yapısı üzerinde durdum.⁴³ Bu noktada Van Dijk'in söylem tahlilindeki ideoloji çözümlemelerinden yararlandım ve açık-örtük ideolojik söylemleri göstermeye çalıştım. Burada konuyla doğrudan ilişkili bir nokta hakkında düşündüklerimi paylaşma gereği duyuyorum. Herhangi bir metne bakışta iki temel yol olduğu söylenebilir: Birinci bakış açısı tarihselcidir ve anlatıdaki totaliter motif ve yapıları devrinin anlayışı içinde ele alıp o dönemin olguları olarak yorumlar.⁴⁴ İkinci bakış açısı ise, anlamacı-eleştireldir.⁴⁵ Bu bakış açısı, metinleri devamlı yaşayan organizmalar

⁴¹ Burada Kemal Sılay'ın ("Ahmedi'nin Osmanlı Tarihinde Arasöz (Digression) Tekniğinin Kullanımı ve İşlevi", *Türkoloji Dergisi*, IX/1, Ankara: 1991, ss. 160-161) arasözler bakımından Ahmedi'nin *Tevarih-i Müluk-i al-i Osman*'ını mukayese ettiğini belirtiyim.

⁴² Fatma Erkman-Akerson, *Edebiyat ve Kuramlar*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2010, ss. 189-194; Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: Cem Yayınları, 1994, ss. 219-228; Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, ss. 148-158; bu teori hakkında Türkçe'deki en önemli yapıt için bkz. Akşit Göktürk, *Okuma Uğraşı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

⁴³ Mesajlar için şu eserden yararlandım: Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Ankara: Ürün Yayınları, 1997. Ancak bu çalışma masallar hakkında olduğu için, destan mantığına göre çeşitli uyarlamalar yaptım ve siyasi mesajlar kısmını ekledim.

⁴⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000, s. 909; ancak terimin felsefe tarihinde çok anlamlı ve bulanık olduğunu da belirtmekte yarar var. Bkz. Doğan Özlem, *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri, 1*, İzmir: Prospero Yayınları, 1994, ss. 39-40.

⁴⁵ Burada diyakronik ve senkronik terimlerini, farklı çağrışımları akla getirdikleri için özellikle kullanmaktan kaçındım. Dilthey'in kullandığı "genelgeçerlik" terimi ise, "*tarihte mutlak bir anlam arama*" anlamında kullanıldığı için (Özlem, *age*, s. 39) amacıma uygun değildir.

hâlinde görür ve onları her devirde insanlığın temel olgularının düşünülebilmesi için bir veri olarak alır. Yazdıklarını somutlaştırmak gerekirse, *Dede Korkut Kitabı* genel olarak erkeği ön plana alan ve kadını, erkeğe itaatine göre konumlandıran bir metindir. Dolayısıyla yer yer kadınlar hakkında oldukça sert söylemler üretebilmektedir. Tarihselci bakış açısından bu söylemler “devrine” göre değerlendirilerek, çok defa üstleri örtülür. Aslında araştırmacının amacı üst örtmek olmayabilir; fakat tarihselci yöntemin pratikteki sonucu çok defa budur. Anlamacı-eleştirel yaklaşımda ise, *Dede Korkut Kitabı*'ndaki kadın sorununu oluşturan temel bakış açısının, günümüz Türkiye'sinde de önemli ölçüde devam ettiği gerçeğinden yola çıkılarak, bu ideolojik konumlamayı anlamaya çalışmak esas alınır. Anlama çabası, araştırmacının ve onun yol göstericiliğinde okuyucunun ruh dünyasındaki temel ideolojik yapıları sorgulamasına da yol açar. Tabii ki bu, bazen çok rahatsız edici bir tecrübedir. İşte bu zehrin, pratikte kullanılan panzehiri “tarihselci” bakış açısıdır. Araştırmacı, toplumunun geçmişinde gördüğü yaraları deşmek yerine, bu yaklaşımın sağladığı “bilimsel formasyon”la sorunun üzerini kapar.

Bu işlem esnasında metin kırılması yönteminden de faydalandım. Metin kırılması terimi, bir metni belli noktalardan kırarak, yazarın cümlelerinin arkasında yatan ruhi-ideolojik arka planı keşfetmeyi amaçlar.⁴⁶ Burada terimi, bu anlamını da saklı tutarak, karşılaştırdığım iki nüshanın kurgusundaki farkların, ideolojik ve kurgusal tepe noktalarını belirtmek için kullandım. Metin kırılması terimini tercih etmemin sebebi, bu tepe noktası oluşturan farkların, müstensih'in ideolojik-estetik tercihlerinden doğduğunu düşünmemdir. Böylece metin kırılması terimi, hem müstensih'in dünyasının hem de metnin farklılaşmalarının tahlilinde çift işlevli bir hizmet görecektir. Metnin ideolojik omurgasını çözümlenmeye çalıştığım noktalarda Mihail Bahtin'in çalışmaları önemli bir yol gösterici olmuştur. Özellikle onun geliştirdiği “monolojizm” fikrini, *Dede Korkut Kitabı*'na uyguladığımda, Bahtin'in destanlar için öne sürdüğü bazı varsayımların işlemediğini gördüm. Bu da adı geçen araştırmacının destan hakkındaki bazı düşüncelerini yeniden ele almama olanak sağladı.

⁴⁶ Muhittin Pektaş, *Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun Mesnevisinin Metin Kırılma Yöntemiyle Çözümlemesi*, İzmir: Bilkar Bilge Karınca Matbaacılık, 2006, s. 13.